

MU'İZZİ'NİN DİVANINDA VEZİN TÜRLERİ
Prosody Species in Muizzi's Diwan

Hakan YAMAN*

Özet

İran edebiyatının klasik dönem önemli şairlerinden biri olan Mu'izzî, XI-XII. yüzyıllarda yaşamış olan kaside şairidir. Kaside, gazel, terkebent, rubai ve musammât nazım şekillerinden oluşan bir divanı olan Mu'izzî, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah ve Melikşah'ın oğulları Berkyaruk ve Giyaseddin Muhammed Tapar gibi hükümdarlar hakkında kasideler yazmıştır. Sultan Sencer'in sarayında Melikü's-şuarâlığa yükselen Mu'izzî, memduhlarından almış olduğu hediyelerle rahat bir hayat sürmüştür.

Bu makalede, Mu'izzî'nin divanındaki 176 rubai dışında mevcut manzumelerin tamamının taktii yapılarak bahirleri ve vezinleri bulunmuştur. Bahirler, en çok kullanım oranlarına göre tasnif edilmiş ve her bahirdeki vezin sayısı zikredilerek, divanda yer alan manzumelerin kullanım yüzdesi çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mu'izzî, Diwan, Vezin, inceleme

Abstract

One of the significant poets of classical period in Iranian poetry, Muizzi is an qasida poet who lived in the 11th and 12th centuries. Having composed a Diwan consisting of qasidas, odes, terkebents, rubaies and musammats, Muizzi wrote qasidas for Melikşah, the Great Seljuk Emperor, and his sons Berkyaruk and Giyaseddin Muhammed Tapar. Appointed to the position of Sultans of Poets in the palace of Sultan Sencer, Muizzi had a comfortable life with the grants and presents he received from the people he praised.

In this study, all the verses have found in Muizzi's Diwan except the 176 rubaies were measured taking into account the measures of Diwan poetry. The bahirs have found were classified, the number of prosody in each bahir was given and the percentage of the use of the poems in the Diwan has been found.

Key Words: Mu'izzî, diwan, prosody, study

Giriş

Emîrû's-şu'arâ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdulmelik Mu'izzî-yi Nişâbüri, Horasan'ın ünlü şair ve fesahatçilerindendir.¹ 440 (1048-1049) yılı civarında Nişabur'da dünyaya gelmiştir. Babası, Sultan Alparslan'ın emîrû's-şu'arâsı Abdulmelik Burhânî'dir. Babası, ölümünden önce onu Sultan Melikşah'ın himayesine vermiştir. Şair, Sultan Melikşah'ın "Muizzü'd-dünya ve'd-dîn" lakabından dolayı Mu'izzî mahlasını almış; hükümdarın nedimi olmuş; Sultan Melikşah'ın ölümünden (465-1072) sonra Sultan Sencer'in hizmetine girmiş ve Sencer'in sarayında Melikü's-şuarâlığa yükselmiştir. Sultan

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü. El-mek: hakanyaman9087@hotmail.com.

¹ Zebihullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, I-V, intişârât-ı Firdovs, Tahran 1371 hş., II, s. 508.

Sencer kendisine İsfahan şehrinin gelirlerinden maaş bağlamıştır.² Onun vefatı hakkında Avfî, *Lubâbu'l-Elbâb*'da şöyle söylemiştir: “Vefatının sebebi şudur: Bir gün Sultan Said Sencer, otakta ok atıyordu. O, otağın dışında oturmuştu. Aniden Şah'ın yayından bir ok fırladı; hedefini şaşırdı. Kasıtsız olarak yürekten fazilet ehli olanın ciğerine saplandı. Okunun o dört kanatlı kuşu, o hüner ehli fayda dolu kişinin fayda dolu yüreğinden dane aldı; o anda yere düştü ve ruhu semaya yükseldi.”³ Hükümdarın çadırından attığı bu ok Mu'izzî'ye isabet ederek yaralanmasına sebep olmuştu. O anda ya da bir süre yaşadktan sonra iyileşmeyen bu yaradan dolayı 518-521 (1124-1127) yılları arasında vefat etti.⁴

Kaside, gazel, terkihibent, rubai ve musammattan oluşan bir divanı olan Mu'izzî'nin kasidelerinde, Ferruhî, Unsûrî ve Menûçehrî gibi şairlerin etkisi görülür. Fakat kendine özgü samimi ve sade bir üslûbu vardır. Şiirlerinde kolay anlaşılabilir kelimeleri tercih eden Mu'izzî, yeni mazmun ve kavramları kullanarak gazelin gelişmesine yardımcı olmuştur. Kasideye çok konulu bir şekil kazandırma eğiliminde olan Mu'izzî, bizzat hayatıyla ilgili çeşitli manzumelerde yoksulluğunu tasvir eder ve bu yoksulluğun hâmisî tarafından giderildiğini söyler.⁵

Avfî, şairlerden üç kişinin üç devlette mevkice yükselip çok önemli konumlara geldiklerini ve o zamana kadar onların ulaşmış oldukları bu merteye ve makama hiç kimsenin ulaşamadığını zikreder. Birisi Samaniler zamanında yaşamış olan Rudekî, diğeri Sultan Mahmud zamanında yaşamış olan Unsûrî ve sonuncusu da Sultan Melikşah zamanının melikü'ş-şuarâ'sı Mu'izzî'dir.⁶

Bu çalışmada Mu'izzî'nin Nâsır-i Heyyirî tarafından 1362 hş.'de Tahran'da neşredilen çalışması esas alınarak, divandaki 176 rubai dışındaki mevcut manzumelerin hepsinin taktii yapılabahirleri ve vezinleri bulunmuştur. Bahirler, en çok kullanım oranlarına göre tasnif edilmiş ve her bahirdeki vezin sayısı zikredilerek divanda yer alan manzumelerdeki kullanım yüzdesi çıkarılmıştır.

Kullanım Niceliğine Göre Bahirler ve Vezinleri

Divanda mevcut olup ele alınan manzumeler, 454 kaside, 61 gazel, 6 terkihibent ve 1 musammattan oluşmaktadır. Mu'izzî, zikredilen manzumelerini remel,

² Adnan Karaismailoğlu, “Mu'izzî”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, s. 98.

³ Muhammed Avfî, *Lubâbu'l-elbâb* (tsh. Edward C. Brown neşrinden tsh. Sa'îd-i Nefisî mukaddime-i Muhammed-i Kazvîni), Tahran 1389 hş., s. 446.

⁴ Emîrî'ş-şuarâ Muhammed b. Abdülmelik Mu'izzî-yi Nişâbûrî, *Külliyât-ı Divân-ı Mu'izzî* (Nşr. Nâsır-i Heyyirî), Tahran 1362 hş., s. 8; Adnan Karaismailoğlu, “Mu'izzî”, s. 98.

⁵ Bedî'üzzaman Furûzanfer, *Sohen u Sohenverâ*, intişârât-i Hârezmî, Tahran 1380, s.233-234. Mu'izzî, *Külliyât-ı Divân-ı Mu'izzî*, s. 7.; Adnan Karaismailoğlu, “Mu'izzî”, s. 98.

⁶ Muhammed Avfî, *Lubâbu'l-elbâb* (tsh. Edward C. Brown neşrinden tsh. Sa'îd-i Nefisî), s. 446.

hezec, müctes, muzâri', mütেকârib, hafif, münserih, seri', recez ve basît olmak üzere toplam 10 bahirde söylemiştir.

Kullanım yüzdesine göre; Mu'izzî'nin divanındaki manzumelerin yüzde 35.05'ini remel bahri; yüzde 19.73'ünü hezec bahri; yüzde 18.97'sini müctes bahri; yüzde 18.39'unu muzâri' bahri; yüzde 02.68'ini mütেকârib bahri; yüzde 02.30'unu hafif bahri; yüzde 01.53'ünü münserih bahri; yüzde 0.58'ini recez bahri; yüzde 0.58'ini seri' bahri; yüzde 0.19'unu basît bahri oluşturmaktadır.

1. Remel Bahri

Mu'izzî'nin en çok kullandığı bahirdir. 183 manzumesini bu bahirde söylemiştir. Bunlar divanındaki manzumelerin yüzde 35.05'ini oluşturmaktadır. Bahrin 7 vezni kullanılmıştır. Bunlar:

1. Remel-i müsemmen-i mahzûf (81 manzume):
Fâilâtün\Fâilâtün\Fâilâtün\Fâilün
2. Remel-i müsemmen-i maksûr (67 manzume):
Fâilâtün\Fâilâtün\Fâilâtün\Fâilât
3. Remel-i müsemmen-i mahbûn-i mahzûf-i aslem-i zarb (18 manzume):
Fâilâtün\Feilâtün\Feilâtün\Feilün
4. Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maksûr (10 manzume):
Fâilâtün\Feilâtün\Feilâtün\Feilât
5. Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu'-i musabbağ (3 manzume):
Fâilâtün\Feilâtün\Feilâtün\Fe'lât
6. Remel-i müsemmen-i mahbûn-i maktu' (2 manzume):
Fâilâtün\Feilâtün\Feilâtün\Fe'lün
7. Remel-i müseddes-i maksûr (2 manzume):
Fâilâtün\Fâilâtün\Fâilât

2. Hezec Bahri

Mu'izzî'nin remel bahrinden sonra en çok kullandığı bahir olup 103 manzumede bu bahirden yararlanmıştır. Manzumelerin yüzde 19.73'ünü kapsayan bu bahrin 10 veznine yer vermiştir. Bunlar:

1. Hezec-i müsemmen-i sâlim (25 manzume):
Mefâilün\Mefâilün\Mefâilün\Mefâilün
2. Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr (25 manzume):
Mefûlü\Mefâilü\Mefâilü\Mefâil
3. Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf (25 manzume):
Mefûlü\Mefâilü\Mefâilü\Feûlün
4. Hezec-i müseddes-i mahzûf (9 manzume):
Mefâilün\Mefâilün\Feûlün
5. Hezec-i müsemmen-i ahreb (7 manzume):
Mefûlü\Mefâilün\Mefûlü\Mefâilün

6. Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i sahîh-i arûz ve zarb (4 manzume):
Mefûlû\Mefâilün\Mefâilün
7. Hezec-i müseddes-i maksûr (3 manzume):
Mefâilün\Mefâilün\Mefâil
8. Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i maksûr (2 manzume):
Mefûlû\Mefâilün\Mefâil
9. Hezec-i müseddes-i ahreb-i makbûz-i mahzûf (2 manzume):
Mefûlû\Mefâilün\Feûlün
10. Hezec-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i sâlim-i arûz ve zarb (1 manzume):
Mefûlû\Mefâilü\Mefâilü\Mefâilün

3. Müctes Bahri

Mu'izzî, 99 manzumesini bu bahirde söylemiş ve bu bahrin 4 vezninden faydalanmıştır. Bu da divandaki manzumelerin yüzde 18.97'sini oluşturmaktadır. Bunlar:

1. Müctes-i müsemmen-i mahzûf (41 manzume)
Mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün
2. Müctes-i müsemmen-i maksûr (30 manzume)
Mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilât
3. Müctes-i müsemmen-i maktu'-i musabbağ (17 manzume)
Mefâilün/feilâtün/mefâilün/fe'lât
4. Müctes-i müsemmen-i mahbûn-i aslem-i zarb ve arûz (11 manzume)
Mefâilün/feilâtün/mefâilün/fe'lün

4. Muzâri' Bahri

96 manzume bu bahirde söylemiştir ve divandaki manzumelerin yüzde 18.39'unu teşkil etmektedir. Bahrin 5 vezninden yararlanmıştır.

1. Muzâri'-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i mahzûf (38 manzume)
Mefûlû\Fâilâtü\Mefâilü\Fâilün
2. Muzâri'-i müsemmen-i ahreb-i mekfûf-i maksûr (34 manzume)
Mefûlû\Fâilâtü\Mefâilü\Fâilât
3. Muzâri'-i müsemmen-i ahreb (14 manzume)
Mefûlû\Fâilâtün\Mefûlû\Fâilâtün
4. Muzâri'-i müsemmen-i ahreb-i maksûr (7 manzume)
Mefûlû\Fâilâtün\Mefûlû\Fâilât
5. Muzâri'-i müsemmen-i ahreb-i mahzûf (2 manzume)
Mefûlû\Fâilâtün\Mefûlû\Fâilün

5. Mütekârib Bahri

Mu'izzî, 14 manzumesini bu bahirde söylemiş ve bu bahrin 3 veznini kullanmıştır. Bu da divandaki manzumelerin yüzde 02.68'ini oluşturmaktadır. Bu bahrin şu vezinlerini kullanmıştır:

1. Mütেকârib-i müsemmen-i sahih-i zarb ve arûz (6 manzume)
Feûlün/feûlün/ feûlün/ feûlün
2. Mütেকârib-i müsemmen-i mahzûf (5 manzume)
Feûlün/feûlün/ feûlün/ feil
3. Mütেকârib-i müsemmen-i maksûr (3 manzume)
Feûlün/feûlün/ feûlün/ feûl

6. Hafif Bahri

12 manzumesini bu bahirde söylemiştir ve divandaki manzumelerin yüzde 02.30'unu teşkil etmektedir. Bu bahrin 4 vezninden faydalanmıştır. Faydalandığı vezinler şunlardır:

1. Hafif-i aslem (5 manzume)
Fâilâtün/mefâilün/fe'lün
2. Hafif-i mahbûn-i maksûr (3 manzume)
Fâilâtün/mefâilün/feilât
3. Hafif-i aslem-i musabbağ (2 manzume)
Fâilâtün/mefâilün/fe'lât
4. Hafif-i mahbûn-i mahzûf (2 manzume)
Fâilâtün/mefâilün/feilun

7. Münserih Bahri

Mu'izzî, 8 manzumesini bu bahirde söylemiş ve bu bahrin 3 veznini kullanmıştır. Bu da divandaki manzumelerin yüzde 01.53'ünü oluşturmaktadır. Bu bahrin şu vezinlerini kullanmıştır:

1. Münserih-i müsemmen-i menhûr (5 manzume)
Müfteilün/fâilâtü/müfteilün/fe'
2. Münserih-i müsemmen-i matvî (2 manzume)
Müfteilün/fâilâtü/müfteilün/fâilâtü
3. Münserih-i müsemmen-i mecdû' (1 manzume)
Müfteilün/fâilâtü/müfteilün/fâilâtü

8. Recez Bahri

3 manzumesini bu bahirde söylemiş olup divandaki manzumelerin yüzde 0.58'ini teşkil etmektedir. Bu bahrin 1 vezninden faydalanmıştır. Faydalandığı vezin şudur:

1. Recez-i müsemmen-i sâlim (3 manzume)
Müstefilün/müstefilün/müstefilün/müstefilün

9. Serî Bahri

3 manzumede bu bahirden istifade etmiştir ve 2 vezninden faydalanmıştır. Bu da divandaki manzumelerin yüzde 0.58'ini karşılamaktadır. Bunlar:

1. Serî-i matvî-yi mevkuf (2 manzume)
Müfteilün/müfteilün/fâilât
2. Serî-i matvî-yi mekşûf-î arûz-i mahbûl-i meksûf-i zarb (1 manzume)
Müfteilün/müfteilün/fâilün

10. Basît Bahri

Mu'izzî'nin divanında en az faydalandığı bahirdir. Sadece 1 manzumede bu bahri kullanmıştır. Bu da divandaki manzumelerin yüzde 0.19'luk kısmını kapsamaktadır. Kullanılan tek vezin de şudur:

1. Basît-i mahbûn (1 manzume)
Müstefilün/feilün/müstefilün/feilün

Sonuç

Bu çalışmada, XI-XII. yüzyıllarda yaşamış olan İranlı kaside şairi Mu'izzî'nin divanındaki mevcut manzumelerin taktinin yapılp vezinlerinin ve bahirlerinin bulunmasıyla en çok kullanılan bahrin "remel" olduğu; sonra sırasıyla hezec, müctes, muzârî, mütেকârib, hafif, münserih, recez, serî ve basît bahirlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Avfî, Muhammed, *Lubâbu'l-elbâb* (tsh. Edward C. Brown neşrinden tsh. Sa'îd-i Nefîsî mukaddime-i Muhammed-i Kazvînî), İntişârât-i Hermes, Tahran 1389 hş.
- Değirmençay, Veyis, "Attâr'ın Divan'ında Vezin Türleri", *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebi Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 26, s. 245-249, Erzurum 2000.
- , "Senâî'nin Divan'ında Vezin Türleri", *Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebi Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 26, s. 251-256, Erzurum 2000.
- , *Farsça Arûz ve Kafiye* (2. Baskı), Atatürk Üniversitesi Ofset Tesisleri, Erzurum 2012.
- Furûzanfer, Bedî'üzzaman, *Sohen u Sohenverân (çâp-i pencom)*, İntişârât-i Hârzemî, Tahran 1380 hş.
- Karaismailoğlu, Adnan, "Mu'izzî", *DİA*, İstanbul 2006, XXXI, s. 98.
- Mu'izzî, Emîr-üş-şu'arâ Muhammed b. Abdülmelik Nişâbûrî, *Külliyât-ı Divân-ı Mu'izzî* (bâ mukaddime ve tashîh-i Nâsır-i Heyyirî), neşr-i Merzban, Tahran 1362 hş.
- Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyât der İrân*, 1-V, İntişârât-ı Firdovs, Tahran 1371 hş.